

ALTEA

La grossa vila de la Marina-Dénia-Alacant.

PRON. POP. *Altéa* a Alacant, Xixona etc. (1935); allí mateix i a tots els pobles del voltant, 1963. Gentilici: *alteans* (Alacant, 1935).

DOC. ANT. En el *Rept.* 351, 390; també ha de ser la mateixa vila *Altea* de la p. 362, car es precisa que és prop d'*Albalat*; aquest lloc figura com afr. de Callosa, junt amb «*Vellaguarda* --- et loci de *Altea*, qui est in termino de *Calp*» en un doc. de 1445 recollit per Salvà (*Callosa* I, 28), el qual explica que aquest *Altea* és l'anomenat ara *Altea la Vella*, i *Vellaguarda* era llavors el nom de l'*Altea* costera. *Altea* la *Vella* és el que ara ha quedat reduït a un veïnat o llogaret de 400 i tantes cases, 4 k. muntanya amunt d'*Altea*.

D'*Altea* hi ha força notícies cristianes medievals, des que Jaume I en parlà a la seva Crònica (p. 371), i d'ençà que Jaume I va assignar-ne rendes en els anys 1244 o 1245ss. El nom apareix en la forma *Altea* en tres docs. de 1258 (Huici II, 214, 223, i *MtzFdo.*, *Doc. Val.* ACA I, 190) i un de 1261 (*MtzFdo.* I, 345); ¹ *Alteya* 1270, 1323 (*MtzFdo.* I, 989, i *BABL* IV, 148); de nou *Altea* 1301 (Finke, *Acta Ar.* III, 102) i en docs. de 1356, 1393, 1450 (*ACA*, reg. 898, 2009, 2658).

Se li donà carta a fur de València en l'any 1279 (*EEMCA* III, 272). *Biblgr.* *LzVargas* c. 1774 (I, 19, 21). Cf. Fc. Martínez i Martínez, *El Derecho Consuetudinario en Altea*, Val. 1927, 110 pp.; i *Folklore Valencià*, 3 vols., Val. 1912-1920.

En temps de Jaume Roig, era lloc de pescadors i pescateres: «Les peixcadores / són robadores /// peix de fer esch / venen per fresch /// l'encamarar / saben bé fer: / del Garrofer, / *Altea*, *Albir*, / cert vos sé dir, / per *Calp* lo venen ---» (*Spill*, 7457). És versemblant que llavors encara el gros nucli de població era terra amunt, a *Altea la Vella* (més notícies sobre el terme d'*Altea la Vella* a. 1562, i topònims d'allí, en Salvà, o. c., p. II, 98), car la part de baix va ser atacada a cada moment per la marina i corsaris algerians (després turcs), i quedava soltant des poblada de cristians: natural que la població principal, almenys la cristiana, fos pendants amunt. El cas és que llavors tenia 90 cases però eren «de moros», i en temps d'Escolano, després de l'expulsió, s'estava reconstituïnt (SSiv.).

És clar que la població i el seu nom ja existien abans de la Conquesta. El grec arabitzat *Yaqu* († 1230) l'anomena en lletres aràbigues *Altāya* (Alemany, *Geogr. según los árabes*, p. 97), que hem d'interpretar *Altéja*; és versemblant que d'*Altea* fos el gramàtic i poeta que els arabistes anomenen *el Atayí* atribuint-lo a «*Alteya*»; en realitat, però, aquesta discrepància gràfica *At-/Alt-* no deu existir en absolut, car vindrà d'un malentès degut al fet que l'article *al-* de l'àrab s'assimila automàticament a una *t-* inicial de mot, i així aqueixos arabistes han suposat en part que la grafia aràbiga *Altayí* s'havia de llegir *Attayí, però és un supòsit arbitrari car això és una convenció peculiar als mots de la llengua aràbiga, no aplicable als topònims estrangers.

ETIM. A penes cal dir que SSiv. no havia de donar cap crèdit a les acostumades faules i falòrnies d'Escolano: que vingui d'un mot àr. amb el sentit de «*medicina o salut para todos*».²

El nom d'aquest port de la costa deu ser tan pre-romà com el de *Calp*. És, almenys, versemblant que sigui paleo-hispànic. I és probable que sigui un duplicat del nom de ciutat *Altaia* o *Altia*, que segons sembla era a la Hispània central; ja està ben documentada per Polibi (III, § 13). Se'n citen diverses variants; Meyer-Lübke li dona una forma *Althaia* (sense localitzar), *Homen. Mz. Pi.* 1925, I, 87; Holder ho aplega amb tot un seguit de variants *Altaios*, *Alteia*, *Altrio*, *Altiata* (-*aium*) però no dona gaires indicis que ens permetin localitzar-les. Més clar el text de Polibi: és la capital dels *Ἰολκᾶδες*, atacada per Anníbal en la seva campanya prèvia a la Segona Guerra Púnica; la prengué abans d'atacar als vacceus (que s'estenien vastament per l'actual Castella). Foucault, el gran editor de Polibi (CoH. G. Budé), li troba moltes variants en els manuscrits, entre les quals adopta *Althaia*; altres *Ἰαλθαία*; i acaba admetent que sigui el mateix que *Cartala*, que Titus Livi qualifica de «*urbem opulentam*» (xx, § 5,4), però «*sa situation ne nous est pas connue*». Podria ser tanmateix el nostre *Altea*? Això no, perquè Anníbal no tenia necessitat ni li convenia embarcar en un port tan meridional, puix que disposava d'una bona esquadra marina i el seu interès era formar-se una ampla base hispana, per a la seva marxa cap als Pirineus, els Alps i Itàlia. És versemblant que els *Olcades* fossin un poble celtibèric, probablement situat cap a Albarrasí o Guadalajara.³

En conclusió. Tal com en molts altres NLL paleo-hispànics degué haver-hi duplicat: una ALTAIA/ALTEIA a la nostra Marina de Dénia i una altra per amunt de la Serralada centro-ibèrica. Nom pre-romà. Però iberoide o indoeuropeu? ¿Potser és més versemblant que sigui allò? M-Lübke (op. cit.) sembla inclinar-s'hi en relacionar aquell *Althaia* amb els NPP bascos en *-aya*, els NLL cast. i bascos en *-aya*, i els noms epigràfics ibèrics en *-AUS*. Certament el judici de M-Lübke fallà sovint.⁴

Més segur és el fet que en el País Valencià hi ha força més iberisme que elements indoeuropeus. De tota manera seria precipitat adoptar en ferm l'exclusió de l'indoeuropeu. Els *Olcades* i l'Olcàdia pogueren tenir arrel cèltica si el seu nom (amb terminació d'aïres indoeuropeus) deriva d'*OLCA* «*campus fecundus*» prolongació cèltica de l'indoeur. *ϕλκ-* id. (d'on el cast-viejo *huelga* 'horta', *DECH* III, 376, nn. 7 i 8). ¿També possible en la costa de la nostra Marina? Aquí ja no es veu gens clar, per més que l'ètimon d'*Alacant* (i *Benacantil*) ho sigui també. No anéssim a fixar-nos en el mot pangermànic que significa 'vell', al. *alt*, germ. comú *ALTH-* (o *ALT-*), recordant-nos d'*Altea la Vella*: no sols perquè aquest mot és estrany a gran part de l'indoeur., i encara que se li trobin afins en italià, cèltic i grec, només en germànic ha pres el significat secundari de 'vell' (en general era 'robust, ben nodrit'); d'altra banda pensem que 'vella' no és més que un epí-